

Kiss Anna Csilla*

Megszűnt-e a monopólium a magyar távközlésben?

A tanulmány a távközlési iparban kialakult természetes monopóliumokkal, ennek kapcsán a versenyszabályozással és azon belül a távközlési ipar szabályozásával és felépítésével foglalkozik, megvizsgálva, hogyan is "szűnt meg" a természetes monopólium a magyar távközlési szektorban. Választ keres arra, hogy jelenleg milyen mértékű a verseny a magyar piacon és felvázolja a jövő kérdéseit. A 2001-ben nagyrészt liberalizálttá vált magyar távközlési piacon a szakértők és a fogyasztók (előfizetők) is azt várják, hogy a piac megnyitása a nemzetközi verseny előtt növelni fogja a hatékonyságot és csökkenteni a fogyasztói árakat. A tanulmány első felében a verseny fogalmához, illetve a tökéletlen verseny egyik formájához, a természetes monopóliumhoz kapcsolódó nézeteket mutatja be a szerző, ezt követően a versenyszabályozással foglalkozik. A távközlés ágazat-specifikus szabályozását a harmadik részben taglalja, kitérve a magyarországi tapasztalatokra, majd bemutatja a jelenlegi magyar piaci struktúrát.

Száz évvel ezelőtt az országok többségében a telefonszolgáltatás területi monopóliummal rendelkező magánvállalkozás keretében indult. Később, az 1910-30-as években, sok országban (első sorban az európai kontinensen) a telefonszolgáltatást állami monopóliummá tették, egy országos vállalatba egyesítve a magántársaságokat. Észak-Amerikában és a skandináv országokban viszont fennmaradtak a területi magán (vagy állami résztulajdonú) társaságok, amelyek tevékenységébe azonban egészen a hetvenes évek végéig az állam jelentős mértékben beavatkozott. Az állami monopóliumot indokolja a kincstári bevételek védelme és a szociálpolitika, amelynek keretében a díjakat alacsony szinten tartják.

A nyolcvanas évekig nem történtek jelentős változások. Majd a nyolcvanas években már szükség volt a deregulációra, mivel az állami beavatkozás káros hatásai megjelentek. A versenyszféránál alacsonyabb a hatékonyság és a tarifaképzés nem a költség alapján történt. Másik probléma, hogy a különböző szolgáltatók egymást támogatják (távközlés, postai szolgáltatás, stb.) és ez gyakran hátráltatja a műszaki fejlődést és az új szolgáltatások elterjedését. A nyolcvanas években jelentkezett egy műszaki forradalom, melynek során a hálózat teljes megújulása zajlott le (analógról digitálisra váltottak) és új szolgáltatók jelentek meg (pl. mobil, személyhívó, internet szolgáltatók). Aztán a kilencvenes évek közepén elkezdődtek a volt nagy állami monopóliumok értékesítései és a piac liberalizálása.

Jelen tanulmányban a természetes monopóliumokkal, ennek kapcsán a versenyszabályozással és azon belül a távközlési ipar szabályozásával és felépítésével foglalkozom. Természetes monopólium általában közszolgáltatások esetében létezik, például energiaszolgáltatás, közszolgáltatás, távközlési szolgáltatás, stb. esetében. A választásom egyrészt azért esett a távközlési piacra, mert a gazdaság számára stratégiaileg rendkívül fontos szektorról van szó, másrészt régóta figyelemmel kísérem a magyar – és kis mértékben az európai uniós, illetve amerikai – távközlési piac átalakulását. A tanulmányban részletesebben a magyar távközléssel foglalkozom, megvizsgálva hogyan is "szűnt meg" a természetes monopólium. Választ keresek arra, hogy jelenleg milyen mértékű a verseny a magyar piacon és felvázolom a jövő kérdéseit, milyen mértékű szabályozásra van/lesz szükség. Hangsúlyozni szeretném, hogy a távközlési szektort szűken értelmeztem, azaz csak a szolgáltató vállalatok körével foglalkoztam, a berendezés-, készülékgyártókkal nem.

* Kiss Anna Csilla PhD-hallgató a Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Karán.
(e-mail: kissanna@economics.econ.klte.hu)

2001 végén nagyrészt liberalizálttá vált a magyar távközlési piac. Nemzetközi tapasztalatokra alapozva a szakértők és a fogyasztók (előfizetők) is azt várják, hogy a piac megnyitása a nemzetközi verseny előtt növelni fogja a hatékonyságot és csökkenteni a fogyasztói árakat.

A tanulmány első felében a verseny fogalmához, illetve a tökéletlen verseny egyik formájához, a természetes monopóliumhoz kapcsolódó nézeteket mutatom be. Ezt követően a versenyszabályozással foglalkozom. A versenyszabályozás és a versenypolitika csak része a gazdaságpolitikán belül egyik fontos területnek, amit "mikroökonómiai politikának" nevezhetünk (Török 1999). A mikroökonómiai politikába tartozik például a versenypolitika, iparpolitika, szektorális politika (ipar-, agrár-, infrastrukturális politika).

A távközlés ágazat-specifikus szabályozását a harmadik részben taglalom, itt kitérek a magyarországi tapasztalatokra. Utána bemutatom a jelenlegi piaci struktúrát és a jövőre vonatkozóan teszek megállapításokat. A tanulmányt következtetések zárják le.

Versenypolitika

A piac és a verseny fogalma a mai világ három legfontosabb régiójában, a triádban (Egyesült Államokban, Távol-Keleten, Európai Unióban) mind-mind eltérően jelentkezik. A piac létezésének hasznosságát nem vitatják egyik említett gazdasági kultúrában sem, erőforrások, javak allokációjának legjobb terepe, azonban a piac működésének fenntartásában és a piaci szereplők közötti erőviszonyok alakulásában már máshogy ítélik meg a verseny szerepét (az egyes országokon / térségeken belül is) (Török 2001).

Ebben a részben először a verseny fogalmát, szerepét és különböző értelmezéseit mutatom be. Ezt követően a versenyt korlátozásáról lesz szó, kiemelten a természetes monopóliumról. Végül röviden beszélek a versenyszabályozásról általánosságban.

A verseny fogalma

A verseny szerepe kiterjed az élet valamennyi területére, emiatt gazdasági funkciója elválaszthatatlan a társadalmi funkciójától. Minden verseny azon alapul, hogy a javak és az erőforrások szűkösen állnak rendelkezésre. A verseny tulajdonképpen a kiválasztás módszere, kiderül, hogy az adott feladat ellátására ki a legalkalmasabb, az adott jószágot ki tudja a leghatékonyabban előállítani. A verseny ugyanakkor a teljesítményösztönzés eszköze, a gazdasági és a társadalmi hatékonyság növelésének fontos tényezője (Veress 1999).

Összegezve a gazdasági élet területén a verseny három funkciójáról lehet szó:

- a jólét maximalizálásának feltétele és mechanizmusa,
- a teljesítményösztönzés és a hatékonyság növelésének eszköze,
- a kiválasztás módszere.

A verseny, a piac szerkezetének megismerése részben segíti a szereplők tájékozódását az érintett piacokon, részben alapvető szerepet játszik a gazdaság állami befolyásolásában a piacsabályozásban, melyről a következő részben bővebben beszélek. A piaci szerkezet vizsgálatának problémáját a Harvard University közgazdászai vetették fel az 1930-as évek végén. A "structure-conduct-performance" néven közismertté vált kutatási irány napjainkban is igen jelentős. Az irányzat képviselői szerint egy iparág szerkezete (a résztvevők száma, mérete és a belépési korlátok) meghatározza annak működését (az árképzés, a kínálat, a reklám stb. jellegét). Az ilyen jellegű vizsgálatok ezért a piacsabályozás közgazdasági hátterét is jelentik (Kopányi 1993).

A közgazdászok többsége modelljeik felállításához tökéletes vagy tiszta versenyt feltételez, pedig a valóságban ez az állapot igen ritkán található meg. A következő táblázat tartalmazza a tökéletes és a tökéletlen verseny (imperfect competition) főbb jellemzőinek összehasonlítását.

1. táblázat: Tökéletes versus tökéletlen verseny

Jellemző	Tökéletes verseny	Tökéletlen verseny
termékek	homogén termékek	homogén és differenciált termékek
piaci szereplők	sok kis vevő és eladó	egy, néhány vagy sok eladó, illetve vevő
belépési korlát	szabad be- és kilépés	korlátozott be- és kilépés, kivéve a monopolisztikus versenyt
cél	profitmaximalizálás	profitmaximalizálás és hosszú távú fennmaradás
árpolitika	árfeladó magatartás	ármeghatározó magatartás
keresleti görbe	vízszintes egyedi keresleti görbe	negatív lejtésű egyedi keresleti görbe
információ	szabad és mindenki számára hozzáférhető	korlátozott vagy hiányzik

Forrás: Kopányi Mihály (szerk.) (1993): *Mikroökönómia, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 319. o.*

A gazdasági versenyt központi kérdésként kezelik mind a gazdaságelméletek, mind a vállalati üzleti politikák, mind pedig a kormányok (abban az értelemben, hogy milyen mértékben avatkoznak be a gazdasági versenybe – *Vissz 1995*). A verseny értelmezésére különböző iskolák születtek, amelyek abban térnek el egymástól, hogy szerintük az állami szerepvállalás mennyire tekinthető indokoltnak.

A legliberálisabb az ún. *chicagói iskola*. Szerintük a verseny rendkívül fontos, hatékonyságnövelő funkciója van. Alapelve, melyet Becker fogalmazott meg: a piaci koordináció követése az emberek közti tranzakciók más területein (nemcsak a gazdaságban, hanem az együttműködés és a konfliktus terén) is az egyéni cselekvés optimálisához közeli eredményét és hasznosságát ígéri. Posner szerint a gazdaság és a társadalom nem piaci jelenségeit és folyamatait is piaci analógiák alapján célszerű elemezni. (*Török 2001*).

Robert Bork fogalmazta meg az ún. antitriszt paradoxont, miszerint az állam "éjjeliőr" szerepének valóban következetes alkalmazása csak elvben szolgálja a verseny tisztaságának az érdekét, de valójában éppen a versenyt korlátozza. A verseny fogalmának ötféle értelmezését különbözteti meg:¹

1. a versengés általános, köznapi felfogása (játékelméleti értelmezés): egyik szereplő piaci térnyerése csak egy vagy több más piaci szereplő összesen ugyanakkora térszerzésével valósulhat meg.
2. verseny- vagy kereskedelempolitikai értelmezés: korlátozások hiánya két vagy több piaci szereplő viszonyában
3. neoklasszikus (ideális) értelmezés: az egyes eladó vagy vásárló piaci döntéseivel nem befolyásolja az árakat (feltéve ha tökéletesen informált, sok piaci szereplő van, a termék homogén, a kibocsátás bármilyen arányban felosztható a szereplők között)
4. társadalmi vagy politikai jellegű értelmezés: ha adott területen sokféle iparág és részpiac létezik, és ezek fennmaradását kisebb, helyi tulajdonú, életképes vállalkozások sokfélesége garantálja. Ezáltal monopolista verseny alakulhat ki.
5. gyakorlati ("gyorsíró") értelmezés: a piac állapotán kormányzati beavatkozással már nem lehet a fogyasztói jólétet növelve javítani, ha a piac valóban tökéletes versenypiac.

Ez utóbbi rendkívül fontos, ezt fejlesztik tovább. A versenypolitikai beavatkozás aszerint szükséges vagy fölösleges, hogy a verseny adott állapota mennyire áll közel az ideális állapothoz.

¹ Az egyes fogalmakat részletesebben taglalja a már idézett Török (2001).

Másfajta felfogást képvisel az ún. *iparpolitikai iskola*, amely szerint egy állam kormánya természetes módon abban érdekelt, hogy az adott ország vállalatai sikeresek legyenek a világméretű versenyben (fent tudjanak maradni) és a kormányoknak kötelességük is ezen vállalatok segítése. Tehát ők szükségesnek tartják az állami beavatkozást, a verseny befolyásolását, illetve szabályozását is.

A harmadik szemlélet az ún. *strukturális megközelítés*. A nézet képviselői szerint a magánérdekekre épülő gazdaságban törvényszerűen olyan piaci szerkezet alakul ki, amelyben néhány vagy csak egy cég határozza meg a piacot. Az ilyen piaci szerkezet versenykorlátozó hatású és társadalmi kárral is jár, emiatt a kormányzatnak be kell avatkoznia, hogy ezeket a hátrányokat, jövedelemvesztéseket kiegyenlítse, kompenzálja.

A verseny korlátozása

A tökéletes verseny csorbulása hátrányt jelent a versenytársaknak, illetve a végső fogyasztóknak is. A verseny korlátozása öngerjesztő folyamat. A versenyt korlátozó szereplő az elért előnyök következtében egyre kedvezőbb helyzetbe kerül a piacon, növeli értékesítését, nyereségét a többiek rovására, akik ennek következtében nem tudnak lépést tartani vele és még jobban csökken a piaci részesedésük, nyereségük, tőkebevonási képességük.

Az intenzív verseny hiánya két, egymástól jól elkülöníthető problémát okoz az erőforrások hatékony elosztásában (*Bara 1998*). Az első az erőforrás-elosztási hatékonyságvesztés (allocative inefficiency), amely azért következik be, mert a monopolhelyzetben levő cég kevesebbet állít elő, mint a többi, versenyző vállalat, és magasabb áron értékesíti az előállított terméket. A másik probléma ahhoz kapcsolódik, hogy a monopolhelyzetű vállalatok gyakran alkalmaznak költséges és gazdaságtalan termelési eljárásokat (a szakirodalomban X-gazdaságtalanságnak – X-inefficiency – nevezik), illetve nem használják ki a termelési nagyságból adódó volumenhozadékot (termelési gazdaságtalanság – productive inefficiency).

A versenyt korlátozó tevékenységeket (magatartásokat) lehet csoportosítani aszerint, hogy az közvetlenül kinek az érdekeit sérti (*Veress 1999*):

- Olyan vállalati akciók, amelyek más vállalatokkal szemben előnyhöz juttatják, pedig valós teljesítmény ezt nem támasztja alá. Például: idegen áruvédjegyek utánzása, hírnévrontás, gazdasági bojkott, üzleti titokkal való visszaélés, szerződés megszegése, verseny tisztaságának megsértése.
- Olyan vállalati akciók, amelyekkel a fogyasztókat megtévesztik. Például: megtévesztés az áru lényegi tulajdonságát, árát, felhasználását, jogszabályi előírások, a vásárlás valós értékét illetően.
- Kartellmegállapodások (horizontális és vertikális is lehet)
- Gazdasági erőfölénnyel való visszaélés. Például: tisztességtelen árképzés, áruvisszatartás, árukapcsolás, indokolatlan árdiszkrimináció, piacra lépés korlátozása.

A verseny mértéke szerint az alábbi piaci formákat lehet elkülöníteni:

1. Tiszta monopólium: egy vállalat 100%-os piaci részesedéssel bír az adott piaci területen.
2. Domináns cég: egy 50% feletti piaci részesedéssel bíró céget kompetitív szektor egészít ki. Ezekon a piacokon általában nincs lehetőség a termékek lényeges megkülönböztetésére, az árverseny kizárt.
3. Szigorú oligopólium: A piac többségét néhány cég fedi le.
4. Laza oligopólium: a legnagyobb cég piacrészesedése 30-50% közötti és több cég is megtalálható, nemcsak nagyok.
5. Monopolisztikus verseny: Sok szereplő van jelen a piacon, általában 10-15%-os piacrészesedéssel bírnak.
6. Versenyző piac: relatív nagy számú versenyző kis piaci részesedéssel.

Természetes monopóliumok

Mi is az a monopólium? A „mono” azt jelenti, hogy egy, emiatt az emberek azt hiszik, hogy akkor beszélünk monopóliumról, ha egy eladó van. Ebben az esetben abszolút monopóliumról van szó, mely csak egy speciális fajtája. Monopólium esetében az iparágba már nem lehet belépni, mert a kínálat már nem növelhető, nem lehet hozzáférni az erőforrásokhoz sem. Viszont az adott iparágban több (két-három) vállalat is tevékenykedhet monopóliumként.

Aszerint, hogy miért jött létre, mi az oka a monopóliumhelyzetnek, meg lehet különböztetni mesterséges és természetes monopóliumot. A mesterséges monopóliumok társadalmilag károsnak tekinthetők, akadályozzák az erőforrások társadalmilag „leghasznosabb” elosztását. Ezzel szemben a természetes monopóliumok olyan hatékonysági előnyökkel rendelkeznek, hogy érdemes őket fenntartani, megvédeni a többiektől. Tehát természetes monopóliumról beszélünk, ha egyetlen szolgáltató vagy termelő kisebb költséggel képes kielégíteni a keresletet, mintha több szolgáltató egyidejűleg építené ki a kapacitásokat.² A természetes monopólium fogalma önellentmondásnak tetszik, hiszen hogyan is lehetne a monopólium természetes? Ha az egyszerű polgár a monopólium szót hallja, azonnal a mesterségesen magasán tartott árak, a kínálat visszafogása és más „természetellenes” manipulációk jutnak eszébe. Ami azonban egy nézőpontból természetellenes, az más szögből lehet nagyon is természetes. Bármily elképesztőnek hangzik is, a fogyasztó, a szolgáltatást igénybe vevő nem mindig jár rosszul a monopóliummal. A természetes monopóliumok esetében arról van szó, hogy a szolgáltatás nagyon tökeigényes, és a hálózat csak óriási beruházásokkal építhető ki. Ilyenkor egy második, harmadik vagy többedik hálózat kiépítése a társadalom erőforrásaival való pazarlás lenne. Azonban versenytárs híján e természetes monopóliumok is visszaélhetnek a helyzettel. Könnyen előfordulhat, hogy például nem szolgáltatóként, hanem hatóságként kezdenek viselkedni, s túlságosan magas árakat szabnak meg. Látható az is, hogy az egyetlen szolgáltató akkor sem mehet tönkre, ha kritikán aluli gazdálkodást folytat, hiszen létezése, működése politikai érdek. Éppen e kivételezett helyzet követeli meg, hogy a természetes monopóliumokat megregulázzák, azaz azt, hogy ne tehessenek meg bármit, ne élhessenek vissza azzal, hogy egyedül vannak a színen.

A verseny szabályozása

Versenyszabályozásra azért van szükség, mert a piacok szabad, állami beavatkozás nélküli működése nem mindig garantálja a hatékony verseny kialakulását. A versenypolitika a verseny- vagy piacsabályozás eszköze. Nézzük meg először a versenypolitika kialakulását és az ezzel összefüggő elméleteket.

A versenypolitika fogalma az Amerikai Egyesült Államokban jelent meg 1890-ben a Sherman Act-ben, melyet 1914-ben a Clayton Act, és az 1970-es években a Hart-Scott-Rodino Act finomított. Létrehozásának célja a vállalati koncentráció figyelemmel kísérése, a kistermelők és kisiparosok védelme volt. Az USA-ban antitrösztnek hívják.

A verseny fogalmának tisztázásakor már említettem, hogy azt a közgazdászok különbözőképpen értelmezik aszerint, hogy mekkora az állam szerepe. Így van ez a versenyszabályozással is. A két szélsőség az etatista (tradicionális) és a liberális (chicagói) felfogás. Ezentúl léteznek köztes elméletek is.

A klasszikus nézetek szerint a reguláció, versenyszabályozás alapvető célja a közérdek védelme a piaci visszaélésekkel szemben. „A tradicionális nézetekkel élesen szemben áll a reguláció piaci elmélete és ehhez kapcsolódóan az ún. függőségi (capture) elmélet. Stigler megállapította, hogy a reguláció maga is jószág, és ez a szolgáltatás azért alakul ki, mert van iránta kereslet és kínálat is.

² Általában közszolgáltatások „termelése” folyik ilyen piaci formában, például telefon-, energia-, gáz-, vízellátás stb.

A reguláció kétarcú jószág: betöltheti a klasszikusan feltételezett szerepeket is, de alapvetően azért alakul ki, mert társadalmi csoportok igénylik a kormány támogatását, amely jövedelemtranszferrekhez segíti őket a reguláció által.” (Kopányi 1993, 330. o.). A versenyszabályozás többnyire azt jelenti, hogy jövedelmet vonnak el egy nagyobb csoporttól egy kisebb csoport részére. A capture elmélet szerint a szabályozó kezdetben a közérdeket szolgálja, de később engedhet egyes érdek-csoportoknak, tehát fokozatosan függésbe kerül (ügynökké válik).

2. táblázat: A versenyszabályozással kapcsolatos nézetek

	tradicionális iskola	liberális iskola
a versenyszabályozás funkciója	gazdasági, társadalmi, politikai	a hatékonyság javítása
a versenyszabályozás tárgya	piacok és kormányzati intézmények	piacok
a piac jellemzői	kormányzati beavatkozás kell a piaci elégtelenségek miatt	a piac robusztus, hatékony és nincs szükség kormányzati beavatkozásra
a piac mérete és a verseny	a szereplők száma és a piac mérete meghatározza a verseny jellegét	a sokszereplős piacon nem feltétlenül hatékonyabb a verseny, és nem feltétlenül rossz, ha kevés a szereplő
belépési korlátok	általában nagyok és akadályozzák a hatékony piac kialakulását	általában nem jelentősek
szereplők összjátéka (kollúzió)	növeli a profitot és csökkenti a verseny hatékonyságát	nem jellemző
piaci koncentráció szerepe	a magas koncentráció nagyobb profitokkal társul, ezért negatív akciók nélkül is káros	a magas koncentráció gyakran nagyobb hatékonysággal és ezért alacsonyabb árakkal párosul, így előnyös a fogyasztónak
piacfelfogás	szűk	igen széles értelmű
fogyasztó	védelemre szorul	racionális és nincs szüksége különösebb védelemre

Forrás: Kopányi Mihály (szerk.) (1993): Mikroökonómia, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 331. o.

Az 1980-as évektől kezdve a liberális nézetek rendkívül erőteljesen jelentkeznek a gyakorlatban, főleg az Amerikai Egyesült Államokban. Akkor ugyanis több tradicionálisan szabályozott területet (szektort, piaci helyzetet, vállalati intézkedéseket, stb.) megvizsgáltak és feloldották a korábbi regulációt. Ennek oka az volt, hogy úgy gondolták: a verseny élénkebb, egészségesebb lesz és hatékonyabb is. Ezt a folyamatot nevezzük deregulációnak. Ennek során a fejlett országok legtöbbször számos iparágban felbomlottak az állami vállalatok, privatizálták őket.³

Vannak olyan közgazdászok is, akik mindkét irányzatot egyoldalúsággal vádolják. Szerintük egyik elméletet sem támasztja alá a regulátorok viselkedésekre vonatkozó empirikus elemzések. Ez a véleménye Beckernek is, aki többek között az érdekcsoportok viselkedését vizsgálta, azon belül pedig a politika és az érdekcsoportok kapcsolatát, az ügynök-megbízó viszonyt és azt, hogy ki kontrollálja a szabályozást (Kopányi 1993).

³ Erre a folyamatra később visszatérek, részletesebben bemutatva a magyar távközlésre vonatkozólag.

Mások szerint (Goldberg és Lee) a reguláció ún. pozitív összegű játék is lehet (Kopányi 1993). A piacsabályozás kialakítása során ugyanis többnyire alkuhelyzet alakul ki, ahol a fogyasztók és a termelők egyaránt nyerhetnek az intézményes rendezésen.

Az Európai Unióban a versenyjog és a versenypolitika két részre oszlik (Török 2001): állami és vállalati versenypolitikára. Az első az állami szervek, illetve az állam, mint tulajdonos versenytörzítő magatartásának szabályozásával foglalkozik, és a tagállamok közti harmonizáció is ennek a része. A másik, a vállalati versenypolitika, mely az Amerikai Egyesült Államokban az antitröszt-politika, a következő területekkel foglalkozik:

- a vállalati összejárás és kartell
- dominancia vagy piaci erőfölénnyel való visszaélés
- fúzió vagy vállalati koncentráció

Az amerikai és az európai uniós versenypolitika között több különbség is van. Röviden ezek a következők:

1. *A versenypolitika céljának meghatározása.* Az Amerikai Egyesült Államokban a fő szempont a fogyasztói jólét alakulása, azt tekinti versenykorlátozó magatartásnak, ha az a fogyasztói jólét csökkenéséhez vezet. Ezzel szemben az Európai Unióban megengedik a fogyasztói jólét átmeneti csökkenését, ha az később hosszabb távon mégis növeli a fogyasztói jólétet.

2. *A versenyjog-alkalmazás módja.* Különbözik a releváns piac fogalma is. Az Amerikai Egyesült Államokban azt nevezik releváns piacnak, ha legalább 5 százalékos, tartós áremelkedés esetén a fogyasztók nem helyettesítik a terméket mással, akkor azt az adott piaci szegmensben homogénnek kell tekinteni. Az európai uniós megfogalmazás szerint a termékek azon csoportja, amelyek a fogyasztó döntése alapján felcserélhetők egymással, a termékek tulajdonságai és szándékolt felhasználásuk miatt.

3. *A versenyjog alkalmazási módszere – eltérő jog.* Az Amerikai Egyesült Államokban az angolszász szokásjogot alkalmazzák, míg az Európai Unióban kodifikált kontinentális jog, melyet alapvetően a német jog határoz meg.

4. *Intézményesített kivételek.* Az Amerikai Egyesült Államokban nincsenek kivételek, míg az Európai Unióban csoportmentességi szabályozás van, melyet a Római Szerződés rögzít, miszerint a kartell-megállapodások egyes fajtái automatikusan mentesülnek a szankciók alól.

A piacsabályozás három fő területét lehet megkülönböztetni Joskov-Noll alapján (Kopányi 1993):

- versenypiacok regulációja (verseny- és árszabályozás)
- természetes monopóliumok regulációja
- egyéb piaci elégtelenségek regulációja (pl. egészségügyi rendszabályok, környezetvédelem, műszaki szabványok stb.)

Versenypiacok szabályozása

A versenyszabályozás tradicionális területe a versenypiacok szabályozása. Az intézkedések két nagy csoportját különíthetjük el: az egyik a piaci magatartást szabályozza, a másik a piac szerkezetére hat. A fejlett piacgazdaságokban a versenyszabályozás kereteit, feltételeit, jogi normáit törvényekbe foglalták⁴.

Az első, a magyarországi versenyszabályozásról, tisztességes piaci magatartásról szóló törvény az 1990. évi LXXXVII. törvény, a második versenytörvény az 1996. évi LVII. törvény⁵, és a harmadik, ma is hatályos versenytörvény a 2000. évi CXXVIII. törvény.

⁴ Bara (1998) cikkében nagyon jó összehasonlítást ad a visegrádi országok versenytörvényeiről.

⁵ A két törvény összehasonlítását végzi el Török (1997) a Közgazdasági Szemleiben megjelent cikkében.

A versenytörvény megfogalmaz általános tiltást a tisztességtelen *piaci magatartásokkal* kapcsolatban. Ezenkívül tételesen is tiltanak bizonyos magatartásformákat (tisztességtelen verseny tilalma, fogyasztók megtévesztésének tilalma, gazdasági versenyt korlátozó megállapodások tilalma vagy kartelltilalom, gazdasági erőfölénnyel való visszaélés tilalma), előírnak viselkedési normákat és engedélyezési eljárásokat.

Ahhoz, hogy megítélhető legyen az, hogy egy adott vállalat milyen piaci magatartást folytat, meg kell határozni a releváns piac fogalmát. A versenyszabályozásnál már említettem, hogy az amerikai, illetve az európai uniós meghatározás lényegesen különbözik egymástól.

A *piaci szerkezetre* vonatkozó szabályozások, közismerten antitröszt-törvények értelmében tilos a monopolizáció. Manapság a vállalatok tulajdonosi szerkezete nagyon gyorsan változik, ezért szükséges a fúziók figyelemmel kísérése, szabályozása. Léteznek ún. horizontális és vertikális fúziók. A versenyszabályozásban állami hivatalok, versenyfelügyeleti szervek is részt vesznek. Magyarországon ezt a feladatot a Gazdasági Versenyhivatal látja el.

A természetes monopólium szabályozása

A természetes monopóliumok regulációja az 1800-as évek vége óta foglalkoztatja a közgazdászokat, de a kutatások sokáig inkább csak követték, mintsem vezették a gazdaságpolitikai gyakorlatot. Eleinte az állami engedélyekkel létrehozott monopóliumok (pl. vasúttársaságok) gyanús piaci viselkedését vizsgálták meg. Akkor is jellemzően a tőkeigényes technológiát igénylő vállalatokat figyelték, rájuk volt jellemző a monopolista viselkedés.

John B. Clark, a természetes monopóliumok egyik korai elemzője foglalta össze elsőként a közüzemi szolgáltatások árrendszerének jellemzőit. Szerinte a közüzemi szolgáltatások esetében a potenciális verseny romboló hatású, ezért a monopóliumra szükség van és potenciális belépők mellett is fenntartható (Kopányi 1993).

A természetes monopóliumok regulációjának problémája szorosan összefügg a határkölségek és árak kapcsolatának kérdésével. A neoklasszikus közgazdászok szerint a szűkös erőforrásokkal csak akkor érhető el a maximális output, ha az árak a határkölségekkel megegyeznek. Ezeket az árakat tekintik ők a társadalom optimális árrendszerének, ez a legjobb (first best) ár. A természetes monopóliumok piacain általában csökkenő az átlagkölség. Akkor hogyan alakulhatnak az árak? Hotelling megállapította, hogy csökkenő kölségű iparágban is lehet az ár egyenlő a határkölséggel, ha a termelők veszteségét a kormány támogatással fedezi, amit az átalányadóból finanszíroz. Megállapította, hogy a támogatásokon alapuló ár (második legjobb (second best) vagy Ramsey-ár) Pareto-optimális erőforrás-elosztáshoz vezethet (Kopányi 1993).

A természetes monopóliumok szabályozásának középpontjában az árak ellenőrzése (árképzés és a kölségek felosztása, pl. keresztfinanszírozás, elismerhető vagy beszámítható kölségek), a piacra lépés szabályozása, a termelési, szolgáltatási teljesítmény, illetve a szolgáltatás minőségének meghatározása áll.

A távközlési ágazat versenyszabályozása

A távközlési piac sajátosságai

A távközlési piac jelenleg átmeneti állapotban van, ahol az egytermékes és egytechnológias piac soktermékes és soktechnológias piaccá alakul át.

A valóságos piac Pareto-féle kritériumai a következők:

- a keresleti oldalon akárhány szereplő lehet, miközben egyiknek sincs befolyásolási lehetősége a piac működésére,

- a kínálati oldalon szintén akárhány szereplő lehet, miközben egyiknek sincs befolyásolási lehetősége a piac működésére,
- a piacról lépés és a piaccelhagyás költsége nulla,
- nincsenek externáliák sem a keresleti, sem a kínálati oldalon.

A távközlésben ezek a kritériumok szemmel láthatóan nem érvényesülnek, legfeljebb csak egy-egy szegmensben. A távközlési piacnak a verseny szempontjából legfontosabb tulajdonságai a következők (Heller 1999):

- a távközlés eszközigenyessége és ennek következtében a *piacról lépés költsége* igen nagy. Ezt a hatást fokozza a viszonylag nagy méretgazdaságosság. A technológia fejlődésével egyre inkább lehetőség nyílik bizonyos tekintetben a hálózat nélküli, ún. virtuális hálózati szolgáltatók működésére és más új piaci szereplők belépésére.

- A nagy eszközigenyesség az állandó költségek magas – és a változó költségek alacsony – arányával párosul. Ennek következtében csak hosszú távon értelmezhető a piaccgazdaságnak az a tétele, hogy a piaci árak a verseny következtében a *határköltségekhez* igazodnak. Rövid távon ugyanis az állandó költségeknek is meg kell térülniük az árban.

- Ugyancsak a sajátos költségösszetétel hatása az, hogy tág tere van a *keresztfinanszírozásnak*, ami a piacok tönkretételéhez vezethet.

- A *hálózati externalitás* (vagyis az a tulajdonság, hogy a nagyobb hálózat használati értékét növeli az, hogy több ember tudja egymást hívni) a nagy hálózatokat hatványozottan felértékeli a kisebbekhez képest, rontva ezzel az új piacról lépők üzleti esélyeit. A technológia fejlődésével az összekapcsolási lehetőségek javulnak, ami ellensúlyozni képes a hálózati externalitásokat.

- Az egymást kiegészítő tevékenységek esetében a hálózatokra épülő szolgáltatások, majd az azokra épülő alkalmazások olyan *vertikumot* alkotnak, amely egy szolgáltató kezében jelentős gazdasági megtakarításokat és ún. választék-gazdaságosságot eredményezhet. Ezen keresztül erőfölényes helyzetek is kialakulnak, amelyek a verseny gátlása révén a termék és a piac fejlődését is gátolják. A technológia fejlődésével egyre gyakrabban fordul elő, hogy üzletileg is ésszerűvé válik egy-egy szegmens önállósulása.

- A távközlés fejlődésével a termékek és a technológiák differenciálódnak, fejlődnek, és bizonyos érintett piacok szétválhatnak vagy újraalakulnak *egymáshoz kapcsolódó piacokra*. Ilyen pl. a kábeltelevíziós hálózaton nyújtott kétirányú távközlés, vagy a fix és a mobil szolgáltatások konvergenciájából kialakult integrált szolgáltatás. Ilyen esetekben az új erőfölényes helyzet nem a piaci szereplő versenyellenes magatartása, hanem inkább a technológia fejlesztése és a piac átalakulása révén jön létre.

- A távközlésben a frekvencia, a hívószámok és más azonosítók, valamint a közterület olyan nélkülözhetetlen eszköznek számítanak, amelyek egyben természetileg korlátozott *szüksős erőforrások* is. E nélkülözhetetlen eszközök közé sorolandók azok a hálózati interfészek, amelyek az új szolgáltatók számára a meglévő hálózatok erőforrásainak felhasználásához szükségesek. Ezen interfészek műszaki, gazdasági és használati feltételei egyaránt életbevágóak az új szereplő számára.

- A távközlési piac tovább sajátossága, hogy piaci adottság a nagy piaci erővel rendelkező szolgáltatók jelenléte. A feladat tehát nem is annyira az ilyen helyzetek kialakulásának megakadályozása, hanem inkább az *új piacról lépők* lehetőségének javítása az akadályok lebontásával, az ehhez szükséges műszaki, gazdasági, használati, kereskedelmi előfeltételek kikényszerítése.

A valódi verseny piac és a távközlési piac különbségeit az alábbi táblázatban foglalhatjuk össze.

3. táblázat: A távközlési piac sajátosságai

VALÓDI PIAC	TÁVKÖZLÉSI PIAC
Piacról lépés és elhagyás költsége = 0	Piacról lépés és elhagyás költsége nagy
Árak a határköltséghez igazodnak	Árak az állandó költségeket is fedezik
Externalitások nincsenek	Keresleti oldalon externalitások vannak
	Kínálati oldalon externalitások vannak
	A keresleti oldalon nincsenek domináns szereplők
Kínálati oldalon nincsenek domináns szereplők	Kínálati oldalon a domináns szereplők léte a jellemző Szüksős erőforrások korlátozzák a piacról lépést
A termelési eszközök helyhez kötöttsége nem jelent tőkeemelési akadályt	Gyakoriak a nélkülözhetetlen eszközök a termelési eszközök – hálózatok – helyhez kötöttsége

Forrás: Heller Krisztina (1999): A versenyszabályozás távközlési ágazat-specifikus alkalmazása, s.n., Budapest, 6. o.

Szabályozási sajátosságok

A piaci sajátosságok természetes szabályozási sajátosságokat is előidéznek, amelyek közül a legfontosabbak a következők (Heller 1999).

- Amennyire új és kialakulatlan a távközlési piac, annyira kialakulatlan az ágazatspecifikus versenyszabályozási gyakorlat is. Ráadásul ez a piac a technológiai fejlődéssel együtt változik. Márpedig a technológia gyors fejlődése és a hatalmas befektetett eszközök nem várhatnak éveket arra, hogy megtudják: lépéseik elfogadhatóak-e a versenyszabályozás szempontjából. A tétel fordítva is igaz: a társadalom nem mondhat le a távközlési piac gyors fejlődéséről, és *meg kell találnia a szabályozási kompromisszumot a biztonság és a gyorsaság között*.

Ezért olyan nagy jelentőségűek a piac alakulását rugalmasan követő és a versenyszempontokat *előzetesen megfogalmazó hatósági állásfoglalások*, amelyek előre közlést tesznek, hogy az adott (tipikus) esetben a versenyhatóság hogyan és milyen szempontok alapján döntene.

- A távközlési ágazat-specifikus versenyszabályozásnak együtt kell fejlődnie a technológiával és a piaccal, ami *átmeneti* jellegre utal. Perspektivikusan a távközlési piac is eléri azt a fejlettségi szintet, amikor már az általános versenyszabályozás is elegendő lesz az ágazati feladatok ellátásához (a jelek szerint ez Finnországban például már bekövetkezett). A szabályozásba be kell építeni a folyamatos visszavonulás lehetőségét is.

- Minden ágazati sajátosság ellenére az általános és az ágazatspecifikus szabályozásnak egymással összhangban kell lennie, és elengedhetetlen az előírások *konzisztens alkalmazása*. Ez nemcsak elvi, hanem gyakorlati követelmény is: egyetlen piaci szereplőnek sem lehet elvenni azt a jogát, hogy versenyhatósághoz forduljon, sőt az ügy a megfelelő eljárásokat alkalmazva elkerülhet a Döntőbizottsághoz vagy egészen az Európai Bírósághoz is. Mivel a versenyszabályozás harmonizáltsági foka a hazai jogrendben igen mély és a többi jogágot is gyakran megelőzi, ez az ágazat-specifikus versenyszabályozás harmonizációs igényére és kereteire is meghatározó hatást gyakorol.

A távközlés ágazatspecifikus versenyszabályozásával szembeni követelmények:

- Erőfölényes helyzetek kihasználásának megakadályozása, erőfölényes helyzetek leépítésének támogatása
- Piacról lépés megkönnyítése a távközlés specifikus műszaki (pl. unbundling, azaz a szolgáltatások felbontása), gazdasági (pl. keresztfinanszírozás), kereskedelmi (pl. közös eszközhasználatban megegyezés) akadályainak elhárításával

- Szűkös erőforrások diszkriminációmentes elosztása
- Konzisztencia az általános versenyszabályokkal
- Gyorsaság
- Kiszámíthatóság
- Piac alakulásának (technológia fejlődésének) rugalmas követése, a folyamatos visszavonulás lehetősége

A fentiekben bemutatott jogi és piaci sajátosságok eredményeképpen alakultak ki a távközlési ágazat-specifikus versenyszabályozási feladatok, amelyeket nem lehet egy-egy szállal a gyökerekhez kötni, hanem amelyek szintetizált válaszokat adnak a különböző természetű sajátosságokra és szabályozási szükségletekre.

E követelmények hatásaként az általános és az ágazatspecifikus feladatok közötti különbségeket az alábbiakban lehet összefoglalni:

4. táblázat: A versenyhatóság és a távközlési hatóság közötti különbségek

	Versenyszerő (GVH)	Távközlési hatóság (HÍF)
Megközelítés	Versenyt korlátozó magatartások megakadályozása	Piacra lépés műszaki, kereskedelmi, gazdasági és szervezeti akadályainak elhárítása
Az eljárás kezdeményezése	Konkrét esetekben, érintett felek kezdeményezésére	Tipikus piaci helyzetek és cselekményekre vonatkozóan, hatósági kezdeményezésre
Eljárás ideje	Utólagos	Előzetes
Hatósági döntés hatása	Korrekatív	Preventív
Erőforrás forrása	Piaci részesedés, tulajdonosi koncentráció	Nélkülözhetetlen eszközök és szűkös erőforrások birtoklása, szolgáltatások felbonthatatlansága („bundling”)
Piaci hatás számszerűsítése	Határköltések egybevetése az árakkal	Keresztfinanszírozás felderítése, hosszútávú jövőbeni határköltések egybevetése az árakkal

Forrás: Heller Krisztina (1999): *A versenyszabályozás távközlési ágazat-specifikus alkalmazása, s.n., Budapest, 7. o.*

A magyar távközlésre jelenleg a következő hatályos törvények vonatkoznak (csak a legfontosabbak): 2000. évi CXXVIII. törvény (versenytörvény), 1991. évi XVI. törvény a koncesszióról, 2001. évi XL. törvény a hírközlésről (Egységes Hírközlési Törvény).

A magyar távközlés esete

Ebben a részben a magyarországi távközlésre vonatkozóan vizsgálom meg, hogy a szocializmusban létrehozott természetes monopóliumot miként igyekeznek feloldani, milyen változások zajlottak le ezen a téren. Látni kell, hogy hazánkban eltérően ment/megy végbe ez a folyamat, mint például a nyugat-európai országokban. Az Európai Unió tagországainak többségében a távközlés korábban szintén állami monopólium volt ⁶, ellentétben az Amerikai Egyesült Államokban, ahol már a távközlés megjelenése óta jelen voltak magánvállalatok is.

⁶ Az 1980-as években elindult deregulációs hullámnak köszönhetően a távközlési szektorban levő monopóliumokat is feloldották.

Hazánkban és a többi hozzánk hasonló kelet-európai országban (átmeneti országok) a politikai rendszerváltás után a gazdasági rendszerváltást is véghez kellett vinni. Az első feladatok közé tartozott a piacgazdaság működési alapjainak megteremtése. Ezt angol szójátékkal SLIP-nek nevezik, a stabilitás (Stabilization), liberalizálás (Liberalisation), intézményi átalakítás (Institutional transformation), tulajdonjogok átalakítása (Property rights) angol szavakból álló mozaiksó (*Csaba in Bara-Szabó 2001*). ⁷

Bruno Dallago nyugati privatizációs tapasztalatokról írt cikkében a privatizáció fogalmát a következőképpen határozza meg: “Legszűkebb értelemben egy állami vállalat többségi részesedésének az értékesítését jelenti a gazdaság magánszférájába tartozó vevő(k) számára. A legszélesebb értelemben a privatizáció mindazon eszközök alkalmazását jelenti, amellyel megváltoztatják a magán- és az állami szektor közötti viszonyt az előbbi javára, és erősítik a piac, illetve a verseny szerepét a gazdaságban.” (*Dallago 1993, 36. o.*) Én is ez utóbbi értelemben használom a privatizáció fogalmát. Így beleérttem az állami vállalat értékesítését, a deregulációt, a szerződésbe adást (koncesszió), illetve a franchisingot is.

Az Európai Unió ajánlásai a természetes monopóliumok esetében előírnyozták a verseny megteremtését a korábban monopolizált ágazatokban ⁸. Ennek módjai: új szereplők piacra lépésének ösztönzése, vagy a monopolista vállalatok felbomlása több különálló részre és ezek magánosítása. Azokban a hálózatokban, ahol lehetetlen a meglévő vállalatok részre bontása, oly mértékben kell a piacokat megnyitni, hogy az új belépőket a megmaradó belépési korlát ne retentse el a versenytől. Ez magával vonja azt, hogy az új belépőknek hozzá kell férniük a meglévők hálózatához (open access) (*Török 1997*).

Folyamata:

1. *Részekre bontás.* 1989-ben a Magyar Posta, a korábbi állami monopólium, három részre szakadt, ám eleinte a telefonszolgáltatás nem vált külön. A Matáv Rt. 1991 decemberében jött létre, végleg leválva a Magyar Postáról. Korábban a Magyar Posta hálózata mellett létrejöttek különböző országos szervek és vállalatok saját, ún. “zártcélú” hálózatai (Belügyminisztérium, Honvédelmi Minisztérium, Magyar Villamos Művek, Mol, MÁV, stb.). Az első szabad választások után sorra alakultak magánvállalkozások, amelyeket az önkormányzatok is támogattak, céljuk a távközlési piac liberalizálása volt. Fontosabb ilyen magánvállalkozás a Műszertechnika, a Kontrax és a Microsystem. Ezenkívül tucatjával jöttek létre 5-20 millió forintos alaptőkéjű helyi társaságok, amelyek a térség fejlesztését célozták meg, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy később átvegyék magát a szolgáltatást is az adott körzetben.

2. *Koncesszió (LTO ⁹).* 1993 júliusában hatályba lépett a távközlésről szóló törvény, amely a távközlési szolgáltatást koncesszióköteles tevékenységnek nyilvánította és ezzel lehetőséget nyújtott a piac részleges liberalizálására (*Vissi 1995*). Két dolog vetődött fel a törvény megalkotása után, az egyik a vállalat privatizációja, a másik pedig a koncessziós tender kiírása. Viták alakultak ki arról, hogy melyik történjen meg hamarabb, végül a tendert írták ki először. Az elgondolás szerint az ország 54 primer körzetében verseny alapján döntenek el, hogy ki nyújthatja a telefonszolgáltatást. Előírt követelmények vonatkoztak az igénylés kielégítésének időtartalmára, miszerint 1997-től kezdve az igénylések 90%-át fél éven belül, 98%-át egy éven belül teljesíteni kell. A koncesszió 25 évre szól, 8 évre kizárólagosan.

⁷ Ezen elemek részletes bemutatására nem térek ki. A modell leírása az idézett mű 342-350. o.-on megtalálható.

⁸ Ez érvényes volt a tagországokra is, nemcsak a társult tagokra. Az Európai Unióban a távközlés 1998 óta liberalizált.

⁹ Helyi távközlési szolgáltató, koncessziós társaság angol rövidítése.

3. *Vállalat értékesítése.* Időközben 1993 decemberében megtörtént a Matáv részvénytársasággá alakítása és értékesítése, melynek során a Deutsche Telekom (15,1%) és az Ameritech Inc. (szintén 15,1%) részesedést kapott a cégből. A két többségi tulajdonos cég MagyarCom néven egy konzorciumot hozott létre. Az értékesítés második lépésében 1995-ben 37%-nyi részvényt adtak el a MagyarCom-nak, aki ezzel többségi tulajdonost szerzett. A privatizáció során mind az első fordulóban, mind a másodikban csak költségvetési szempontok domináltak, minél több bevételre szert tenni. Ehelyett inkább a tényleges versenyzetetésre kellett volna odafigyelnie a kormánynak és a szakminisztériumnak (KHVM)¹⁰. Az eddigi tulajdonosi szerkezet változását szemlélteti a következő táblázat.

5. táblázat: A Matáv Rt. tulajdonosi szerkezete 1991–2001

	1991-93	1994	1995-97	1998	1999	2001
MagyarCom	-	30,14%	67,32%	59,58%	59,58%	59,49%
ÁPV Rt.	100%	64,86%	25%+1 szavazat	5,75%		aranyrészvény
Elkülönítve alkalmazottaknak	-	-	2,68%	-	-	-
EBRD	-	1,97%	1,97%	-	-	-
IFC	-	0,99%	0,99%	-	-	-
Egyéb	-	2,04%	1,56%	-	-	-
Matáv dolgozók	-	-	0,48%	-	-	-
Nyilvános forgalomban	-	-		34,67%	40,42%	40,51%

Forrás: Kiss Anna (2000): A Matáv Rt. vállalati arculatának külső megítélése, Diplomadolgozat, Kézirat, Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Debrecen.

4. *Dereguláció*¹¹. Az adatátviteli szolgáltatások terén a koncessziós társaságok létrejöttkor megszűnt a Matáv monopóliuma. Létrejött az ún. alternatív szolgáltatók, amelyek elsősorban üzleti kommunikációs szolgáltatásokat nyújtanak. Alternatívák, mert megpróbálnak a Matáv koncessziója alá nem tartozó szolgáltatásokat, adat-, hang- és képtovábbítást nyújtani üzleti partnerek részére. Elsőként ilyen szolgáltatással a PanTel és az Antenna Hungária jelent meg a piacon.

5. *Koncesszió (mobil).* A 450 MHz-en 1990 óta szolgáltató Westel Rádiótelefon Kft. 1992-ben új versenytársak elé nézett, ugyanis ekkor írta ki a Közlékedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium a koncessziós pályázatot a 900 MHz-es mobilszolgáltatásra. A nyerteseket 1993 augusztusában hirdették ki. Az egyik nyertes a Pannon GSM Távközlési Rt., a másik a Westel 900 GSM Mobil Távközlési Rt. lett. Működésüket 1994 márciusában kezdték meg. A koncessziós szerződés 15 évre szól. 1999-ben tovább bővült a mobilpiac, amikor is kiírták az 1800 MHz-es szolgáltatásra a pályázatot. A nyertes a VRAM Rt. lett – többek között –, amely Vodafone néven szolgáltat. A koncessziós szerződés itt is 15 évre szól¹².

6. *Egységes Hírközlési Törvény.* Az új hírközlési piacra vonatkozó törvényt 2001 júliusában fogadta el a Parlament és 2001. december 23-án lépett hatályba¹³. Ennek a törvénynek a megalkotásakor figyelembe vették az EU irányelveket és bele is építették azokat. Röviden ezek a következők (*European Commission 1997*)¹⁴:

¹⁰ A magyar távközlési szektor privatizálásáról jó összefoglaló Major (1998) munkája és átfogóan Mihályi (1998) munkája is.

¹¹ Az a folyamat, amikor az állam eltávolítja azokat a korlátozásokat, akadályokat, amelyek korábban a piacra való belépést vagy onnan való kilépést megnehezítették.

¹² 2001 óta a Westel 900 és a Pannon GSM is szolgáltató 1800 MHz-en, mivel ők is megnyerték a kiírt koncessziót.

¹³ Ekkor szűnt meg a Matáv "monopóliuma" a saját primer körzeteiben (későbbi ábrán látható) a helyi, helyközi és távolsági beszélgetések terén.

¹⁴ Az Európai Unióban 1998. január 1-je óta liberalizált a távközlési piac. Előtte ott egy regulációs csomagot hoztak létre és a felhasznált mű az erről szóló első jelentés, melyben a főbb megállapításokat, ajánlásokat fogalmazták meg.

• Monopolizált területek liberalizálása (ezekhez a különböző szolgáltatásokhoz készültek direktívák).

• Európai piac harmonizációja: "open network provision".

Rögzíti a belépési elveket, a technikai szükségleteket, a tarifaelveket, a használati feltételeket. Meghatározzák az egyetemes (vagy univerzális) szolgáltatás fogalmát¹⁵. További követelmény a nemzeti szabályozó szervezetek függetlensége.

• Versenyszabályok bevezetése.

Az új hírközlési törvény értelmében a távközlés felügyeleti szerve továbbra is a Hírközlési Főfelügyelet (HÍF). A törvény rögzíti a szervezet feladatait, jogait, kötelezettségeit, felépítését. Főbb változások az előző (1993-as!) szabályozáshoz képest:

a. A korábbi engedélyhez kötött piacralépés helyett bejelentési kötelezettséget ír elő, csak néhány esetben ír elő engedélyt.

b. A HÍF szerve, a Döntőbizottság határozza meg a jelentős piaci erővel rendelkező szolgáltatót.

c. A törvény alapvetően négy piacot azonosít: távbeszélő szolgáltatási piac, mobil rádiótelefon-szolgáltatási piac, bérelt vonali szolgáltatások piaca és összekapcsolási szolgáltatási piac. A szolgáltatóknak a bevételeiket ezen piacok szerint elkülönülten kell nyilvántartani.

d. Meghatározza az egyetemes szolgáltatás fogalmát: "a távközlési és a postai szolgáltatások olyan készlete, amely meghatározott minőségben, földrajzi elhelyezkedéstől függetlenül minden felhasználó számára megfizethető ár ellenében igénybe vehető." (EHT 109. §.)

e. Összekapcsolási kötelezettség (ez az open access elv alkalmazása, azaz más szolgáltatóknak át kell engednie a hálózatát, feltéve ha szerződést köt.)

f. Előfizetői hurok átengedése, azaz más szolgáltató is nyújthasson szolgáltatást az előfizetőnek ott is, ahol domináns szereplő van jelen a piacon.

g. Szolgáltatóválasztás és számhordozhatóság biztosítása

h. Árszabályozás: az ár a törvényben rögzített hatósági áras szolgáltatásokon kívül szabadon megállapítható.¹⁶

7. *Liberalizáció.* Tulajdonképpen minden korlátozó jogszabály, kötöttség és előírás megszüntetését jelenti. Valójában igen nehéz elválasztani az előbbi ponttól, ugyanis az EHT azzal a céllal is született, hogy hatálybalépésekor a piac egy részét liberalizálja¹⁷. A teljes liberalizálás várhatóan csak 2003 után következik be, amikor is nagy verseny és sok apróbb szolgáltató kiesése várható.

A jelenlegi helyzet

Ebben a részben röviden bemutatom a magyarországi vezetékes szolgáltatókat, majd a mobil távközlési rendszereket alkalmazókat és végül az ún. alternatív szolgáltatókat.

Vezetékes telefonszolgáltatók

A legnagyobb piaci részesedéssel rendelkező helyi koncessziós társaság a CGSat Vivendi Telecom Hungary (a francia Vivendi csoport leányvállalata), amely összesen kilenc primer körzet távközlési szolgáltatójának fő tulajdonosa. A második legnagyobb cégcsoport fő tulaj-

¹⁵ Valentiny (2000) Az univerzális szolgáltatás és a közszolgáltatás értelmezéséről című cikkében bővebben foglalkozik a témával.

¹⁶ Hatósági áras például az egyetemes távbeszélő szolgáltatás előfizetői díja, a vezetékes piacon jelentős piaci erővel rendelkező szolgáltató által nyújtott távbeszélő szolgáltatások díjai és a mobil végződtetési díjak.

¹⁷ A teljes liberalizáció nem történt meg 2001. december 24-én, mert az LTO-k kizárólagos koncessziója 2002 novemberében szűnik meg.

donosa a HTCC (Hungarian Telephone and Cable Corporation) USA, amely öt primer körzetben szolgált. A Monor Telefon Társaság Rt. kezdte meg legkorábban a koncessziós területén a szolgáltatást, a fő tulajdonosa az MCG Holding volt, de 2000 elején a UPC egyik leányvállalatán keresztül (Paruse BV) megvásárolta a társaság közel 95%-át. A többi körzetben a Matáv a fő szolgáltató. A vezetékes telefonszolgáltató csoportok piacreszesedés szerinti megoszlása a következőképpen alakult 2001 végén: a Matáv 78,3 %-kal rendelkezett, igaz, hogy a primer körzetek kétharmadában 2001. december 23-ig ő volt a kizárólagos szolgáltató, Vivendi csoport 12,1 %, HTCC 5,5 % és MonorTel Rt. 2 % (HÍF 2001).

Mobil távközlési rendszerek

A II. világháború óta számos mobil távközlési rendszert fejlesztettek ki különféle szolgáltatások nyújtására. Ezek a mobil rádiórendszerek az alábbi kategóriákba sorolhatók¹⁸:

- *Nyilvános földi mobil hálózatok (PLMN: Public Land Mobile Network)*

Ez a rendszer cellás ellátáson alapul, amely azt jelenti, hogy a szolgáltatási terület cellákból áll, amelyek figyelembe veszik a földi hullámterjedés tulajdonságait. Ezek a rendszerek fejlett távközlési szolgáltatásokat nyújtanak, úgy is tekinthetők, mint a vezetékes telefonhálózat rádiós meghosszabbításai.

A Westel Rádiótelefon Kft. (100% Matáv) 1989-ben kapott koncessziót, majd megkezdte az országos szolgáltatást egy 450 MHz-es analóg NMT (Nordic Mobile Telephone) celluláris mobil telefonrendszerrel és ma kb. 60.000 előfizetővel rendelkezik¹⁹.

A digitális mobil celluláris rádiótelefon szolgáltatás (GSM: Global System for Mobile Telecommunications) két szolgáltatóval, Westel 900 GSM Mobil Távközlési Rt.-vel (100% Matáv) és a Pannon GSM Távközlési Rt.-vel (induláskor skandináv, holland és magyar cégek konzorciuma, ma már norvég tulajdonban) 1994 áprilisában indult meg. A koncessziós szerződés 15 évre érvényes, 8 évre kizárólagosan. 1996 végére a szolgáltatás lefedte az ország egész területét.

A negyedik mobilpiaci szereplő a VRAM Rt., amely Vodafone néven, 1800 MHz-en (DCS: Digital Cellular System) 1999 novembere óta szolgáltat Magyarországon (50,1% Vodafone AirTouch, 19,9% RWE Telliance, 30% Antenna Hungaria Rt.). Az 1800 MHz-es szolgáltatásra 2001 márciusáig kizárólagos joga volt.

A mobilpiacon 2001 végén a legnagyobb részesedéssel, 51% a Westel 900 GSM rendelkezett, – már a kezdetek (1995) óta –, a Pannon GSM 40%-kal, a Vodafone 7%-kal és a Westel 450 2%-kal rendelkezett. Piaci felmérések szerint 2001 december végén a lakosság közel 50 százaléka használt mobiltelefont.

- *Diszpécser (zártcélú) földi mobil hálózatok (DLMN: Dispatcher Land Mobile Network)*

Ezek főként magánhálózatok, amelyek üzleti felhasználóknak nyújtanak szolgáltatást.

- *Személyhívó rendszerek*

Egyirányú kommunikációt biztosítanak a hívott személy felé szelektív hívás révén. A személyhívók egyszerű hang- vagy fényjelzést adnak, illetve numerikus vagy alfanumerikus információt jelenítenek meg egy kisméretű kijelzőn. Ezenkívül értéknövelt szolgáltatásokra is lehetőség van, ilyen szolgáltatásokra a GSM rendszer is képes. Magyarországon két személyhívó szolgáltató van: Eurohívó Rt. és Easy Call ERMES Hungary Rt.²⁰

¹⁸ Kiss Anna (2000): A Matáv Rt. vállalati arculatának külső megítélése, Diplomadolgozat, Kézirat, Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Debrecen.

¹⁹ Az előfizetők száma folyamatosan csökken, mivel elavult technológiát alkalmaznak.

²⁰ A két utóbbi szolgáltató 1995 óta koncessziós szerződés keretében szolgált az ún. ERMES rendszerben (Enhanced Radio Message System, magyar fordításban Továbbfejlesztett Rádió Üzenet továbbítási Rendszer) Feladatok a nagy mennyiségű adat diszkrét továbbítása.

- *Globális műholdas rendszerek*

A műholdas rendszereket osztályozhatjuk az alapján, hogy a műholdak milyen magasan helyezkednek el a világűrben. Létezik az ún. GEO (Geostationary Earth Orbit), ilyen rendszer az 1979-ben létrehozott, ténylegesen 1982-től szolgáltató Inmarsat (International Mobile Satellite Organization), amelyet főleg a tengeri hajózás során használnak. A másik műholdas rendszer a MEO (Medium Earth Orbit), közepes pályán mozgó műholdak. A harmadik a LEO (Low Earth Orbit) alacsony pályán mozgó műholdak. Ilyen rendszer az Iridium, amelyet 1987-ben a Motorola kezdett el megvalósítani. 1998 novemberében kezdték meg a kereskedelmi szolgáltatást a világon egyidőben. Sajnos a rendszer bevezetése nem hozta meg a várt eredményeket, egyrészt mert a készülék- és a percdíjak is drágábbak, mint más mobilszolgáltatók, másrészt a GSM világszabvánnyá válásával a GSM-ek is világszerte sok helyen használhatók.

Alternatív szolgáltatók

A hazai távközlési piacon az alternatív szolgáltató kifejezés azt jelenti, hogy elsősorban üzleti kommunikációs szolgáltatásokat nyújt, azaz megpróbál a Matáv koncessziója alá nem tartozó szolgáltatásokat, adat-, hang- és képtovábbítást nyújtani üzleti partnerek részére. A későbbiekben, a kizárólagos koncesszió lejártá után telefonszolgáltatást is nyújthatnak, egyelőre a hálózatukat ennek megfelelően építik ki. Ilyen megoldás lehet például a kábeltévé, Internet- és telefonszolgáltatás (UPC) vagy az IP-alapú szolgáltatások²¹.

A következő társaságok versenyeznek ezen a piaci szegmensen.

- A PanTel Rt. 1998 áprilisában jött létre 20 milliárd forint alaptőkével, a vállalatban jelenleg 75,2 %-os érdekeltséggel képviselteti magát a holland KPN távközlési vállalat, a többségi magyar tulajdont a MÁV Rt. (10,1 %) és a PT Invest Rt. (14,7 %) képviseli. Az alapítók szándéka az volt, hogy a vállalat a magyar távközlési piac liberalizációját követően vezető alternatív távközlési szolgáltatóként működjön. Jelenleg 3000 km-es országos optikai hálózattal rendelkezik, amely nagyrészt a MÁV Rt. rendszere.

- A GTS Magyarország, az amerikai Global TeleSystems Group, Inc. leányvállalata, 1993 óta nyújt távközlési szolgáltatásokat nagyvállalatoknak, pénzügyi szervezeteknek és kormányzati szerveknek országos és nemzetközi szinten, a legkorszerűbb technológiát képviselő úrtávközlési, mikrohullámú és optikai eszközök felhasználásával.

- A NovaComot 1997 novemberében alapították 1 milliárd forinttal. Tulajdonosai az RWE Telliance AG (50 %), a Budapesti Elektromos Művek (ELMŰ) (25 %) és az Energie Baden-Württemberg AG (25 %). Jelenleg kb. 1100 km-es üvegszál hálózata van, az ELMŰ és az ÉMÁSZ rendszerét építi tovább, főleg a fővárosban és környékén.

- A UPC Magyarország a legnagyobb szélessávú távközlési társaság Magyarországon. Több mint harminc település kábeltévé szolgáltatásáról gondoskodik. Többségi tulajdonosa, az amszterdami székhelyű United Pan-Europe Communications (UPC), Európában 5,6 millió előfizetőhöz jut el, s a hagyományos kábeltévézésen túl több helyen internet- és telefonszolgáltatással is foglalkozik.

- Antenna Hungaria Rt. – a Matáv-hoz hasonlóan – a Magyar Postából vált ki és alakult önálló társasággá 1992 októberében. Eredetileg csak műholdas szolgáltatásokkal foglalkozott, de ma már távközlési és multimédiás szolgáltatásokat is nyújt. A távközlésen belül az IP-alapú üzleti kommunikációval és a kormányzati távközléssel foglalkozik.

²¹ Internet Protocol felhasználásával továbbít adatot, hangot és képet. 2002 novembere előtt csak a nemzetközi hívások során használják, mert a Matáv és az LTO-k monopóliummal rendelkeznek a belföldi hívások terén.

Kitekintés

A távközlési rendszerekkel szemben új kihívások jelentek meg. Ilyenek például:

- földrajzi és különböző rendszerek közti mobilitás → globális mobilitás
- nagy sebességű adatátvitel
- fix, mobil, szatellit és Internet hálózatok integrációja felgyorsul
- IP protokoll általánossá válása a beszéd-, adat- és multimédia-átvitelben
- új szolgáltatások: multimédia-, videóátvitel stb.

A távközlési szolgáltatások magyarországi piaca bizonyos szempontból már liberalizáltak tekinthető, ugyanis csak a közcélú távbeszélő szolgáltatások területén van a Matávnak és a helyi koncessziós társaságoknak monopóliuma (legkésőbb 2002 novemberéig), minden más távközlési szolgáltatás a megfelelő engedélyezési eljárás lebonyolítása után szabadon nyújtható Magyarországon. A teljes liberalizálás várhatóan csak 2003 után következik be, amikor is nagy verseny várható és sok apróbb szolgáltató kiesése.

Ebben az iparágban nagyon gyorsan követik egymást a piaci újítások, könnyen elavulnak a technológiák. Ilyen újabb rendszer a távközlésben a TETRA vagy az UMTS. A TETRA (TErrestrial Trunked RAdio) a GSM és DECT rendszerekhez hasonlóan szintén a második generációs európai mobilszabvány-család része, cellás elven működő földfelszíni nyalábolt rádiórendszer, amely egyaránt képes kiszolgálni a készenléti szervezetek (rendőrség, mentők, tűzoltóság, határőrség stb.) speciális kommunikációs igényeit, valamint a civil felhasználói körbe tartozó diszpécsereszerű kapcsolattartási igénnyel rendelkező ügyfelek körét.

A mobilpiac rendkívül dinamikus fejlődik és GSM világszabvánnyá alakításával lassan az egész világon használhatóvá válik. Mégis sokan vannak, akik a műholdas rendszerekben látják a nagy üzletet, amellyel valóban le lehet fedni az egész világot. Mindenekelőtt a Globalstar, amelyet a Loral Space&Communications, a Qualcomm Inc., a France Telecom, a Hyundai és az Alcatel fejlesztett ki. A mobilpiacra megjelentek, illetve a piaci bevezetésre várnak az ún. harmadik generációs távközlési rendszerek²² (3G). Ilyen a GPRS (General Packet Radio Service), az UTRA (Universal Terrestrial Radio Access), az UMTS (Universal Mobile Telecommunications System). Ezek az új rendszerek már csomagkapcsolt és nagyobb sebességű és sávszélességű adatátvitelre és multimédiás szolgáltatásokra lesznek képesek.

Hazánkban a legnagyobb bevételt hozó területek az adatátvitel, a vezetékes telefon, a mobiltelefon és az internet. Megfigyelhető, hogy ma már mindegyik telefonszolgáltató végez internet- és tartalomszolgáltatást is. A Matáv Rt. az Axelerón keresztül, a GTS Hungary tulajdonában volt a DataNet Kft., az Euroweb a holland KPN (a PanTel fő tulajdonosa) érdekkörébe tartozik. A Pannon GSM a Nextrán keresztül kínál internetszolgáltatást, melyet a Telenor hozott létre.

Várható, hogy a liberalizáció után nagy nyugati cégek is megpróbálnak olcsóbb szolgáltatást nyújtani, például a British Telecom. Magyarországon jelenleg a telekommunikációs piacon tevékenykedő legnagyobb cégcsoportok:

1. Matáv, Westel900 és Westel450, EPT²³, Axelero (amerikai, német)
2. Pannon GSM, Nextra és a PanTel (norvég, holland)
3. NovaCom, Vodafone és Antenna Hungária hármasa (német, amerikai, magyar)
4. Vivendi csoport (francia)
5. UPC (holland, amerikai)
6. GTS, PSINet, HTCC (amerikai)

²² Az első generációt az ún. analóg cellás mobil rendszerek jelentették (450 MHz-en szolgáltatók, NMT), míg a második generációt a digitális mobil rendszerek (900 MHz-en szolgáltatók, GSM).

²³ Első Pesti Telefonszolgáltató Rt.

Az egyesületek fő hajtóerője az, hogy az ügyfelek mind komplexebb szolgáltatásokat igényelnek ugyanattól a szolgáltatótól. A globális szolgáltatások eléréséért stratégiai szövetségek jönnek létre. Ezzel a cégek versenyképessége növelhető, és az egyes termékek bevezetési ideje is csökkenthető. A cél természetesen piacok, ügyfelek szerzése. A verseny tehát a telefónia területén is folyik az ügyfelekért. A kulcs mind a mobil, mind a vezetékes, mind pedig az IP-alapú szolgáltatásoknál a csomag lesz – a kedvezőbb csomagot kínáló kerülnek ki győztesen a versenyből.

Következtetések

* A távközlés szabályozása az *Amerikai Egyesült Államokban* tekint vissza a legnagyobb múltra, ott vezették be legrégebben a szabályozást, emiatt a legtöbb tapasztalat is ott áll rendelkezésre. Már említettem, hogy a versenyszabályozás is az USA-ban tekint vissza a legrégebbi múltra, az 1890-es Sherman Act volt a kiindulópontja. Az 1900-as évek elején egyre erősebb állami szabályozás érvényesült a távközlés terén (*Frigyesi 1999*), azután az 1970-es években elkezdődött a liberalizáció és a dereguláció. Aztán újra állami szabályozásra volt szükség (rereguláció), majd az 1990-es években újra a dereguláció erősödött fel. Az Amerikai Egyesült Államokban a deregulációnak a következő hatásai voltak:

- Sok új vállalat jelent meg (a verseny kialakulásának feltétele).
- A belépési korlátok alacsonyabbak lettek (egyre kevésbé tőkeigényes infrastruktúra kell a szolgáltatáshoz, és megjelent az összekapcsolás lehetősége).
- Az egykori monopóliumok csökkentették a költségeiket, áraikat, elkezdtek terjeszkedni, vállalatokat vásároltak, egyesültek, stratégiai szövetségeket hoztak létre.
- A verseny az üzleti ügyfelekre összpontosult.
- Költségalapú árképzés alakult ki.
- Koncentrációs folyamatok alakulnak ki, vállalat egyesítések (és nem csak az ágazaton belül).
- A szolgáltatások választéka bővül.

Az *Európai Unió* tagországainak többségében még az 1990-es évek közepéig egyetlen nagy, állami szolgáltató volt jelen a távközlési piacon. Azóta megváltozott a helyzet, mivel 1998. január elseje óta liberalizálttá vált a piac. A liberalizációt megelőző privatizáció (vagy a vállalat értékesítése) legelőször az Egyesült Királyságban, Hollandiában és a skandináv államokban valósult meg. A következő privatizációs hullám Belgiumban, Németországban, Franciaországban és Olaszországban segítette tulajdonhoz jutni a szakmai és pénzügyi befektetőket. Végül a déli államokban (Spanyolország, Portugália, Görögország) is lezajlott az állami tulajdonrészek értékesítése. A jelenlegi piaci verseny mértékét mutatja, hogy 2000-ben a távolsági és nemzetközi beszélgetések piacán az Európai Unió lakosságának átlagosan 82%-a több mint öt, a lakosság 95%-a pedig legalább két szolgáltató közül választhat²⁴.

A *kelet-európai* piacokat vizsgálva azt láthatjuk, hogy a cseh, a lengyel és a magyar telekommunikációs piacok fejlődése hasonlóságot mutat a régió többi országához viszonyított dinamikus fejlődés, a liberalizáció, az állami tulajdonú cégek magánosítása tekintetében. Csehországban (Szlovéniához hasonlóan) 2001 januárjától liberalizált a piac, habár a volt monopólium (Cesky Telecom) 51,1 %-a a Nemzeti Vagyonkezelő tulajdonában van, 15,4 %-a befektetési alapoknál és magánbefektetőknél, csak a maradéka van szakmai befektetők tulajdonában (KPN, Swisscom, AT&T). A lengyel piacon várhatóan csak 2003-tól szűnik meg a monopólium, bár a TPSA monopolhelyzete a helyi beszélgetések piacán már 1991-ben megszűnt. A vállalat 35 %-a a lengyel

²⁴ Helyi hívások esetében kisebbek ezek a százalékok, mivel szűk keresztmetszetet képviselnek, nehezebb több szolgáltatót minden helyen (város, falu stb.) megjelenítenie, mint a távolsági vagy a nemzetközi beszélgetések piacán.

kormány tulajdonában van, 15 %-a befektetési alapoknál és magánbefektetőknél, a többi szakmai befektetőnél (France Telecom). A magyar piacon a monopólium 2001. december 23-án szűnt meg. Tulajdonosi szerkezetéről már korábban volt szó, az állam tulajdonában 1 db részvény van, a többi kis- és szakmai (59,49 %) befektetőknél van. Látható, hogy jelentős a szakmai befektetők aránya, akik már a kezdetektől a cég (Matáv) tulajdonosai.

Most röviden ismertetem a magyar helyzetet. A Matáv értékesítése során mind az első fordulónál, mind a másodikban csak költségvetési szempontok domináltak, minél több bevételre szert tenni. Ehelyett inkább a tényleges versenyzetetésre kellett volna odafigyelnie a kormánynak és a szakminisztériumnak. A régi szabályozás kereteit (itt gondolok a koncesszióra) ma már szétfeszíti a piaci igények mentén kialakult verseny és a technológiai fejlődés. A koncessziós rendszerből eredő kizárólagos jogok – amelyek az évtized elején elismerten segítették a nagyarányú tőkebeáramlást és így a távközlés fejlődését – mára már a piac bizonyos szegmenseiben nyilvánvaló gátjává válnak a verseny kialakulásának. Évekkel ezelőtt megfogalmazódott az igény egy új távközlési törvény iránt, amelyet azonban csak 2001 júliusában fogadott el a Parlament. A hírközlésről szóló új törvény lényeges változásokat hozott a szolgáltatás engedélyezésére, az összekapcsolásra, az árszabályozásra vonatkozóan. Sajnos ezek egy része nagyon nehezen akar megvalósulni, kialakulni, és sokan ezt a Matáv szemére vetik, mert szerintük ő hátráltatja a valódi verseny körülményeinek kialakulását²⁵.

A magyar piacon az elmúlt évek során a következő folyamatok valósultak meg:

- Sok új vállalat jelent meg. A vezetékes telefonszolgáltatáson (Matáv és LTO-k²⁶) túl használható mobiltelefon (négy szolgáltató), üzleti kommunikációs szolgáltatások (alternatívok, IP-alapú szolgáltatók, internetszolgáltatók, kábeltévé-szolgáltatók).

- A belépési korlátok alacsonyabbak lettek. Hazánkban még szükség van a tőkére, ahhoz ugyanis, hogy valaki belépjen ebbe az iparágba, a hálózatok még nem igazán kiépítettek, de lehetőség lesz (reméljük, minél hamarabb) az összekapcsolásra és így a kisebb tőkével rendelkező cégek is be tudnak lépni a piacra.

- Az egykori monopóliumok

- Csökkentették a költségeiket. Ez nem igazán jellemző, bár talán abban megnyilvánul, hogy a vállalatok belül jelentős szerkezetátalakítások zajlottak le és több alkalmazottjukról is megváltak.

- Csökkentették áraikat. Árak terén a helyi hívások díjait csökkentették, de az előfizetői díjakat nagy mértékben növelték, ezért árcsökkenés nem érzékelhető.

- Elkezdtek terjeszkedni, megjelennek az LTO-k területén, várják a piacnyitást.

- Vállalatokat vásároltak, pl. Macedóniában jelen van a Matáv.

- Egyesültek, stratégiai szövetségeket hoztak létre.

- A verseny az üzleti ügyfelekre összpontosul. Ez valóban így van hazánkban is, mivel az üzleti kommunikációs szolgáltatásokból származó bevétel nagyobb arányú, mint az egyéni előfizetőktől származó.

- A szolgáltatások választéka bővül. Jellemző a csomagok kialakítása, és minden szegmentum lefedése.

- Költségalapú árképzés alakult ki. Ez hazánkban még nem valósult meg.

- Koncentrációs folyamatok alakulnak ki, vállalategyesítések – és nem csak az ágazaton belül. Magyarországon a tulajdonosokon keresztüli összefonódások jellemzők.

Már korábban is említettem, hogy a koncentráció az egész világra jellemző jelenség. Konvergencia jön létre, vállalatok egyesülnek, szövetségeket kötnek, például kábeltévé-szolgáltatók nyújtanak telefonszolgáltatást vagy fordítva. Azonban ahhoz, hogy ezeket az újonnan létre-

²⁵ Itt a hálózatok összekapcsolására gondolok. Az alternatív szolgáltatók szerint a Matáv nem akar velük szerződést kötni.

²⁶ Látni kell azonban, hogy hiába van jelen ennyi vállalat, ha az előfizető nem tud ténylegesen választani közülük, bár ezt a szolgáltatóválasztás lehetővé tenné. Ma hazánkban négy cég közül lehet választani és azt se mindenhol és minden hívásirányba.

jövő vállalatokat szabályozni lehessen, új szabályozási politikára, eszközökre van szükség²⁷, illetve mivel több ágazatot átfogó vállalatokról lehet szó, az ágazatspecifikus szabályozás nem lesz megfelelő. Felmerülhet egy olyan kérdés is a távközlési iparágban, hogy kialakulhat-e globális monopólium. Az ilyen monopóliumok kialakulásának megelőzésére még semmilyen jel sem utal. Ugyanakkor az Európai Unió belüli vállalategyesítéshez engedély szükséges. Vannak olyan ún. globális piaci hatalommal rendelkező cégek, amelyeket globális szupermonopóliumoknak szoktak nevezni. Az elnevezés hibás, mivel igen kicsi a valószínűsége annak, hogy bármelyik cég globális szolgáltatóvá váljon, azonban több szolgáltató (három-öt) lefedheti az egész piacot, stratégiai szövetségeket köthetnek stb. Emiatt szükséges ezen lehetőségek kialakulásának szabályozása, kontrollálása is.

Hivatkozások

2001. évi XL. törvény a hírközlésről (EHT)

Bara Zoltán (1998): *A versenyszabályozás néhány aspektusának összehasonlítása a visegrádi országokban*, Külgazdaság, április, 31-43. o.

Csaba László: *A szovjet modell összeomlása és a rendszerváltozás első szakasza in Bara Zoltán – Szabó Katalin (szerk.) (2001): Gazdasági rendszerek, országok, intézmények*, Aula Kiadó, Budapest.

Dallago, Bruno (1993): *A privatizáció mint a gazdaság átalakításának eszköze: nyugati tapasztalatok*, Külgazdaság, szeptember, 34-49. o.

European Commission (1997): *First Report on the Implementation of the Telecommunications Regulatory Package, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*, május, Brussels.

Frigyesi Veronika (1999): *Dereguláció a távközlésben – verseny vagy új monopóliumok*, Valóság, május, 18-32. o.

Gabelmann, A. (2001): *Regulating European Telecommunications Markets: Unbundled Access to the Loop outside Urban Areas, Telecommunications Policy*, 25., 729-741. o.

Gasmi, F. – Laffont, J.J. – Sharkey, W.W. (2002): *The Natural Monopoly Test Reconsidered: an Engineering Process-based Approach to Empirical Analysis in Telecommunications*, *International Journal of Industrial Organization*, 20., 435-459. o.

Heller Krisztina (1999): *A versenyszabályozás távközlési ágazat-specifikus alkalmazása, s.n.*, Budapest.

Hírközléspiacei helyzetkép 2000-2001 (2001), Hírközlési Főfelügyelet, november, Budapest.

Kiss Anna (2000): *A Matáv Rt. vállalati arculatának külső megítélése*, Diplomadolgozat, Kézirat, Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Kara, Debrecen.

Kiss Ferenc (2000): *Az infokommunikáció szabályozása az új technológiai és piaci fejlemények tükrében*, *Közgazdasági Szemle*, szeptember, 700-718. o.

Kopányi Mihály (szerk.) (1993): *Mikroökonómia*, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 315-347. o.

Major Iván (1998): *A távközlés privatizációja*, Kulturtrade Kiadó, Budapest.

Meggison, W. – Netter, J. (2001): *From State to Market: a Survey of Empirical Studies on Privatisation*, *The Journal of Economic Literature*, 2. sz., 321-389. o.

Mihályi Péter (1998): *A magyar privatizáció krónikája (1989-97)*, *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*, Budapest.

²⁷ Kiss Ferenc (2000) a *Közgazdasági Szemle*ben megjelent cikkében az ún. infokommunikációs szolgáltatások szabályozásának követelményeit foglalja össze.

- Török Ádám (1997): *A versenypolitika és a piacok átalakulása a magyar gazdasági átmenetben*, Közgazdasági Szemle, május, 426-439. o.
- Török Ádám (1999): *Verseny a versenyképességért?*, Miniszterelnöki Hivatal Integrációs Stratégiai Munkacsoportja, Budapest.
- Török Ádám (2001): *Piacgazdasági érettség többféle képpen?*, Közgazdasági Szemle, szeptember, 707-725. o.
- Valentiny Pál (2000): *Az univerzális szolgáltatások és közszolgáltatások értelmezéséről az Európai Unióban*, Közgazdasági Szemle, április, 341-359. o.
- Veress József (1999): *Gazdaságpolitika*, Aula Kiadó, Budapest, 57-64. o.
- Višsi Ferenc (1995): *Versenypolitikai változások Magyarországon az Európai Megállapodás tükrében*, Külgazdaság, október, 10. o.
- Wilson, W.W. – Zhou, Y. (2001): *Telecommunications Deregulation and Subadditive Costs: Are Local Telephone Monopolies Unnatural?*, *International Journal of Industrial Organization*, 19., 909-930. o.